

Svatyně lidu: Tragédie pozemského ráje

Přesně před třiceti lety, 18. listopadu 1978, zahynulo vraždou či sebevraždou více než devět set amerických občanů, příslušníků a odpůrců nového náboženského hnutí Svatině lidu. Co stálo na pozadí tragédie lidí, kteří chtěli vybudovat ráj na zemi?

FOTO: www.jonestown.sdsu.edu, www.pbs.org, Wikipedia

„Duhové děti“ v Jonestownu

a získali příznivce i na jiných místech. Počet lidí zapojených do aktivit hnutí dosáhl po několika letech tisíců a jeho centrem se roku 1972 stalo San Francisco.

Pro svoje ideály byl Jones schopen získat vysoce motivované lidi, kteří pro jeho věc pracovali nesobecky a neúnavně. Jones udržoval hnutí ve vysokém tempu aktivit přísnými metodami ovládnutí a kontroly, mezi nimiž bylo monitorování loajality prostřednictvím systému důvěrníků i fyzické

Jedni z prvních budovatelů „zaslíbené země“, zemědělské komunity v Guyaně

Šokující událostí skončil experiment komunity v improvizovaném městečku Jonestown i kontroverze, které po několik let předtím Svatině lidu v domovské Kalifornii vzbuzovala. Ovšem Jonestown jako fenomén americké historie je stále živý a v následujících dnech ho budou připomínat stovky článků a veřejných vystoupení.

MOJŽÍŠ A LENIN V JEDNOM TĚLE

Náboženské hnutí Svatině lidu začínalo jako docela obyčejné křesťanské společenství: jeho emocionální, velmi živé bohoslužby, důraz na divy a zázraky a rozsáhlá charitativní práce nebyly a nejsou v americkém, zvláště černošském prostředí ničím mimořádným. Mimořádná byla jen jeho akceschopnost při pomoci sociálně slabým a důslednost, s níž toto společenství čelilo rasismu. V době jeho vzniku v první polovině 50. let minulého století byl totiž rasismus znepokojivou realitou – zvláště v konzervativním a fundamentalistickém prostředí amerického Středozápadu.

Úspěch Svatině lidu byl patrně způsoben tím, že zakladatel společenství Jim Jones byl schopen integrovat různé myšlenky a usměrnit různé lidi tak, aby naplňovali jeho úsilí o zmírnění společenské a rasové nerovnosti. Na první pohled se vždy jednalo o křesťanskou církev,

SEX SE STAL NÁSTROJEM UDRŽOVÁNÍ LOAJALITY A PREVENCE ODPADNUTÍ A ZRADY. SÁM JONES BYL SEXUÁLNÍM PARTNEREM ŽEN I MUŽŮ A OTCEM DĚTÍ. VZNIKLO TAK VELMI UZAVŘENÉ SPOLEČENSTVÍ

kteřá byla svou živou bohoslužbou schopna uchvátit rasově smíšenou městskou chudinu. Postupem doby (aniž by to bylo většinou jeho stoupenců zřejmé) bylo ale Jonesovo křesťanské poselství proměněno v poselství „apoštolského socialismu“. Boha Jones nazýval Princip, Láska nebo také Socialismus. Cítil se být jeho mesiášem; vysoce vyvinutou černou duší, která byla nyní vtělena do bílého těla. Pro Jonese byla příznačná víra, že jeho duše se předtím vtělila jako Mojžíš, Ježíš a Lenin.

VELKÁ RODINA A SPOLEČENSKÉ UZNÁNÍ

Jonesovo hnutí bylo uchváčeno myšlenkou vybudování „zaslíbené země“ jako prostoru rovnosti a jednoty. Předpovědi jaderné katastrofy na rok 1967 bylo motivováno k přesídlení do severní Kalifornie, kde měly být důsledky výbuchů minimální. V červenci 1965 se tam usadilo asi 140 příslušníků hnutí. Postupně vybudovali komplex budov, poskytovali sociální a humanitární služby

JIM JONES

James Warren Jones (1931 – 1978) se narodil v městě Lynn (s asi 900 obyvateli) v americkém státě Indiana jako **jediné, nepřilíš milované a agresivní dítě v chudé rodině**. Jeho otec byl zatrpklý válečný veterán, železniční dělník a příslušník Ku Klux Klanu. Rodinu živila hlavně matka, pracující jako tovární dělnice. Již jako dítě vnímal Jim Jones ostré sociální rozdíly a pociťoval vyřazení ze společnosti. Přijetí nalezl v **křesťanských probuzeneckých církvích**

a roku 1952 začal působit jako pastor v Indianapolisu.

Oženil se roku 1949 a s manželkou Marceline měl jedno vlastní dítě (syna Stephana Gandhiho) a šest adoptovaných – dvě z dětí mělo černošské a tři korejské rodiče. Vytvořili tak **rasově smíšenou, „duhovou rodinu“** a stali se prvním bílým párem v Indianapolis, který adoptoval černošské dítě. Když se Jones stal v církvi pastorem, trval na tom, aby posluchačstvo bylo při bohoslužbách rasově smíšené a aby **černoši seděli vpředu**. Tento důraz nakonec způsobil v jeho církvi rozkol a vznik Jonesova vlastního sboru. Ten se roku 1955 definitivně „usadil“ jako **Církev plného evangelia Svatině lidu**. Roku 1960 se stal **součástí volného společenství sborů Křesťanská církev – Učedníci Kristovi**.

VÍCE O SVATYNĚ LIDU

Historie Svatyně lidu a události v Jonestownu jsou námětem desítek knih. Standardními akademickými pracemi jsou především knihy Johna R. Halla „*Gone from the Promised Land. Jonestown in American Cultural History*“ (Transaction Publishers 1987) a Davida Chidestera „*Salvation and Suicide: The Interpretation of Jim Jones, The Peoples Temple, and Jonestown*“ (Indiana University Press, 1988). Aktuálnost této události v americké kultuře dokazuje např. i nedávno (roku 2006) natočený **vykající dokumentální film Stanleyho Nelsona** *The Life and Death of Peoples Temple*. Loni bylo možné ho vidět v rámci festivalu Jeden svět. Množství dokumentů i studií lze nalézt v **internetové prezentaci Institutu Jonestown Alternative Considerations of Jonestown & Peoples Temple** (<http://jonestown.sdsu.edu>). Tento projekt řídí religionistka Rebecca Moorová, jejíž dvě sestry a synovec v Jonestownu zahynuli. Nahrávku posledních minut před kolektivní sebevraždou je možné nalézt na internetové adrese www.archive.org/details/ptc1978-11-18.flac16.

a kolektivně prováděné tresty. Velká role připadala sexualitě – Jones chápal sex primárně jako nástroj pro udržování loajality a jako prevenci odpadnutí a zrady. Sám se stával sexuálním partnerem žen i mužů a otcem dětí, které pak byly v rodinách jeho partnerek vychovávány. Vzniklo tak velmi kompaktní a uzavřené společenství. K mimořádné oddanosti a vysoké finanční obětavosti vyzývala také bohoslužebná shromáždění Svatyně lidu s inscenovanými zázraky.

Zájmem o sociální a rasové otázky si hnutí vysloužilo obdiv politiků a známých osobností. Jim Jones se stal prominentní osobností, vyznamenanou několika cenami za humani-

tívím se v hnutí objevila myšlenka „revoluční sebevraždy“ jako způsobu, jak se vyhnout lidské smrti, k níž pronásledování může vést. V říjnu roku 1973 se hnutí rozhodlo vybudovat zemědělskou komunitu v Guyaně jako „zaslíbenou zemi“. V březnu roku 1974 odletělo prvních patnáct pionýrů mýtit džungli a položit základy budoucí osady Jonestown.

Na konci roku 1975 bylo hnutí Svatyně lidu ve své americké domovině postiženo odpadnutím dalších důležitých příslušníků. Ti zformovali skupinu, která později přijala jméno Znepokojení příbuzní. Skupina pozvuzovala novináře ke sbírání negativních zpráv o hnutí, podnítila federální úřady k vyšetřování Svatyně lidu a získala pro svůj boj i podporu v Kongresu. Negativní mediální kampaň vyvrcholila v létě 1977 články, které Jonese na základě svědectví odpadlíků obviňovaly z fyzického, sexuálního a finančního zneužívání. V této situaci se do Jonestownu přesunuli další příslušníci hnutí Svatyně lidu včetně Jonese. Další Američané postupně odcházeli do Guyany až do října 1978.

SEBEVRAŽDY NA ZKOUŠKU

Atmosféra pronásledování a strachu se v Jonestownu stupňovala – Jones izolováním obyvatelům poskytoval jen přehnané, anebo dokonce zcela nepravdivé zprávy ze světa. Vnější svět se tak obyvatelům jevil ještě nepřátelštěji a hrůzněji než v době, kdy žili ve Spojených státech. Na pocitované a paranoidně zveličované pronásledování reagoval

PŘI „REVOLUČNÍ SEBEVRAŽDĚ“ ZAHYNULO TAKÉ 294 DĚTÍ. PODLE PŘÍSLUŠNÍKŮ HNUTÍ BYLA PRO DĚTI LEPŠÍ SMRT, NEŽ ABY JIM BYL VE SPOJENÝCH STÁTECH „VYMYT MOZEK“

tární práci. Programem rasové integrace a sociální a ekonomické rovnosti stejně jako podporou práv homosexuálů a dalších menšin se hnutí přimykalo k Demokratické straně. Vítězný demokratický starosta San Franciska roku 1975 postavil Jima Jonese do čela městské bytové komise. Jones a s ním i Svatyně lidu získali významné společenské uznání.

ÚTĚK PŘED KRITIKOU

Ve stejné době ale vzrůstal vnější tlak na Svatyni lidu, který Jones i jeho hnutí pocítovali jako pronásledování. Potřeba odejít do „zaslíbené země“ tak vzrůstala. V souvislosti s negativními články, útokem na modlitebnu a odpadlic-

v Jonestownu Jim Jones utužováním kázně, aby zabránil odpadlictví. V zárodku dusil každý projev nesouhlasu, pochybování a vzpoury a demonizoval odpadlíky jako zrádce. Mnozí obyvatelé Jonestownu ovšem tuto přísnou praxi považovali za oprávněnou a nutnou. Zvláště Afroameričané projevovali spokojenost, neboť Jonestown jim poskytl lepší způsob života, než jaký měli ve Spojených státech. Bílí, vysokoškolsky vzdělaní příslušníci vedení ale byli unaveni a vyčerpání projevy zhoršujícího se Jonesova fyzického i psychického stavu a jeho zvětšující se závislosti na drogách a lécích. Střetávali se s jeho protikladnými příkazy a paranoidními projevy. Jones zjevně ztrácel nad komunitou kontrolu.

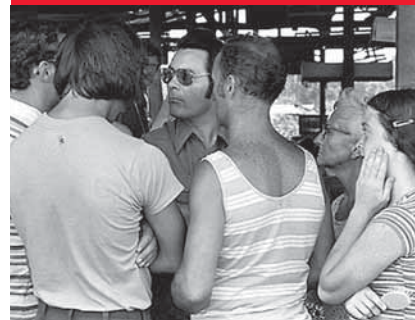
PROČ?!

Příčina tragédie byla a je široce diskutována (objevují se i různé konspirační teorie). Pohled médií zpravidla nejde dále než k povrchnímu tvrzení, že **Jim Jones byl psychopat, který svým následovníkům „vymyl mozek“**.

Samozřejmě není možné pochybovat o tom, že Jonesovo vedení společenství nebylo zdravé a odpovědné. Ve své grandiozitě používal jakékoli prostředky, aby mohl **dosáhnout cíle svého svérázného socialistického náboženství**. Nemůžeme ale také přehlédnout, že na stupňování napětí, které nakonec vedlo ke kolektivnímu násilí, měli **velký podíl i veřejní činitelé** (médiá, politici, sdružení), a to svým necitlivým a prezíravým přístupem k náboženským ideálům hnutí.

Například kongresman Ryan jistě osvědčil svou cestou zájem a odvahu, ale tato **nepřátelská mise nakonec pomohla Jimu Jonesovi zachovat a posílit autoritu**, kterou by jinak nadále kvůli svému fyzickému i psychickému stavu rychle ztrácel. Ryanova výprava totiž v očích Jonesových následovníků potvrdila pravdivost jeho paranoidního a černobílého vidění. Předpokládali, že odpadlíci spolu s kongresmanem Ryanem způsobí dříve či později destrukci jejich experimentu. Situace se jim jevila beznadějná a **hněvivými vraždami těchto oponentů se pomstili** za to, co považovali za příkoří. Jonesovi se vrátilo rozhodování do rukou a podařilo se mu zachovat jeho čest i čistý ideál hnutí inscenací hromadné sebevraždy, o níž patrně doufal, že **bude pochopena jako mučednictví**. Dokonale tedy využil nabídku na znovuuchození moci, kterou mu Ryanova výprava nevědomky poskytla.

Jim Jones s dalšími členy komunity v Guyaně, 18. listopadu 1978

ČASOVÁ OSA UDÁLOSTÍ

➔ V důsledku tlaku vnějšího světa hnutí Svatyně lidu založilo zemědělskou osadu Jonestown v jihoamerické Guyaně

Domky v osadě

Prádelna

Ošetrovna

Hřiště

V květnu 1978 z Jonestownu odpadla bílá Američanka, členka nejvyššího vedení Svatyně lidu. Učinila na americkém velvyslancectví v Guyaně svědecké prohlášení, jež obsahovalo informaci, že v Jonestownu je plánována sebevražda a vražda těch, kdo by ji odmítli spáchat. Ochotu komunity zemřít už dříve jasně formulovala jiná vysoká příslušnice Svatyně lidu. O „revoluční sebevraždě“ se v Jonestownu hovořilo a byl přijímán názor, že je pro děti lepší, aby zemřely, než aby jim byl ve Spojených státech „vymyt mozek“. Sebevražda na zkoušku („bílých noci“) bylo v Jonestownu pět nebo šest.

VRAŽDA NEZVANÉ NÁVŠTĚVY

Na základě toho, že hnutí Svatyně lidu bylo tvořeno americkými občany a bylo podezřelé z porušování lidských práv, se Leo Joseph Ryan (1925–1978), člen Sněmovny reprezentantů, rozhodl pro návštěvu Jonestownu. Jones se návštěvě Ryana a jeho doprovodu velmi bránil, ale návštěva byla přesto 17. listopadu 1978 zahájena.

Počáteční nervozitu při návštěvě v Jonestownu se dařilo překonat zábavným pořadem na uvítanou. První známky nepokoje přinesl anonymní vzkaz, jenž byl pozdě večer doručen jednomu z novinářů, kteří Ryana doprovázeli. Vzkaz obsahoval prosbu o pomoc při

odchodu z Jonestownu. K odchodu s Ryanovou skupinou se následujícího dne nakonec přihlásilo šestnáct obyvatel. Ačkoli tento počet nebyl nijak vysoký, Jones byl touto „zradou“ velmi zasažen. Ryan se na závěr návštěvy vyjádřil, že jeho zpráva o Jonestownu bude vcelku pozitivní. V tu chvíli byl ale napaden nožem jedním z obyvatel Jonestownu. Aniž byl zraněn, Ryan spěšně opustil Jonestown a spolu s doprovodem a odpadlíky odjel na místo, které osadě sloužilo jako letiště.

K šestnácti odpadlíkům se ovšem připojil jeden, který své odpadnutí pouze předstíral a po nastoupení do jednoho ze dvou letadel začal střílet. K jeho střelbě se připojilo dalších šest mužů, kteří patřili k bezpečnostním silám Jonestownu a kteří přijeli na místo odletu traktorem. Ryan, tři novináři a jedna žena ze skupiny odpadlíků byli zastřeleni, devět dalších příslušníků Ryanovy výpravy bylo zraněno. Vrahové stříleli ještě zblízka, aby se přesvědčili, že Ryan a novináři jsou skutečně mrtví.

POSLEDNÍ „BÍLÁ NOC“

V podvečer 18. listopadu 1978 se v Jonestownu připravovala další „bílá noc“, tentokrát byl ovšem skutečně použit jed. Při společném shromáždění Jones ve velmi emotivním projevu tvrdil, že „ve smrti je důstojnost“ a že „je krásné zemřít“. Sebedestruktivní sebevražda byla znovu odmítnuta a připravovaná hromadná smrt byla nazývána „revoluční sebevraždou“. Jonesova blízká spolupracovnice, Annie Moorová, napsala těsně před smrtí na lístek slova: „Zemřeli jsme, protože jste nás nenechali žít v míru.“

Jed, rozpuštěný spolu se sedativy v limonádě, pozřelo pravděpodobně 909 lidí, další

dva (Jim Jones a zdravotní sestra Annie Moorová) zemřeli střelnou zbraní. Mezi mrtvými bylo 294 dětí ve věku do 18 let. Jistě ne všichni z těchto 911 lidí spáchali „revoluční sebevraždu“, někteří dospělí (a jistě většina dětí) zemřeli cizím zaviněním. Očistný charakter „revoluční sebevraždy“ naznačuje i skutečnost, že v Jonestownu byla současně zabita i všechna užitková a domácí zvířata. Sebevraždu spáchala i další příslušnice hnutí poté, co se dozvěděla o událostech v Jonestownu, a poté, co usmrtila své tři děti. Tiskový mluvčí hnutí, který nebyl v rozhodující dobu v Jonestownu přítomen, spáchal sebevraždu o čtyři měsíce později – dříve ovšem svolal tiskovou konferenci, na níž se pokusil vysvětlit poslání Svatyně lidu. Celkový počet mrtvých (včetně pěti účastníků Ryanovy výpravy), kteří zemřeli v souvislosti s násilím ve hnutí Svatyně lidu, tak dosahuje 921. Násilnou akci přežilo 85 obyvatel Jonestownu: někteří utekli do džungle, řada dalších právě přebývala mimo Jonestown.

Jeden z největších náboženských a sociálních experimentů poslední doby tak skončil tragédií. ■

➔ Při „revoluční sebevraždě“ zahynulo přes devět set členů hnutí včetně jejich dětí

SÍLA NÁBOŽENSKÉHO IDEÁLU

Náboženský cíl jako motivační síla bývá často podceňován. Ti, kdo se necítí být sami oddáni některému „vyššímu“ ideálu, nebo kdo pro něj nepřinesli žádnou významnou obět ani do něj „neinvestovali“ úsilí, čas a prostředky, si často nedokáží představit, že **takový ideál může člověka motivovat až k extrémnímu jednání**. Tito lidé pak často hledají, co je „za náboženstvím“, a dohadují se, že náboženství je pouze zástěrkou pro získání peněz nebo moci, anebo vymýšlejí i další teorie. Nelze pochopitelně podceňovat různé zjištěné motivy, ale v naprosté většině mimořádných a zdánlivě nepochopitelných případů je skutečné vysvětlení překvapivě prosté: lidé jsou v podstatě náboženští a **náboženský cíl pro ně může znamenat velmi mnoho, ne-li všechno**.

Jim Jones a jeho následovníci zachovali náboženský cíl, ať už ho pro sebe formulovali křesťansky, nebo v duchu učení o reinkarnaci či v duchu socialismu. Tento cíl byl pro ně nejvyšší hodnotou, neboť oběti, které pro něj přinesli, byly za léta aktivistické práce a zápasu s okolní společností ohromné. Zahájili experiment a shledali, že rasově smíšená a sociálně citlivá komunita může fungovat, ačkoli její každodenní praxe je hodně těžká. Zjistili, že jim přináší štěstí, i když bylo velmi drahé. Po Ryanově návštěvě naději na klidný život v „zaslibené zemi“ ztratili. To, co zachovali, byl čistý ideál. Zemřít pro něj, ba zavraždit pro něj i své děti, považovali za správné a smysluplné.

1977 negativní mediální kampaň a přesun většiny neaktivnějších příslušníků Svatyně lidu (včetně Jonese) do Jonestownu

1978 zprávy o možné sebevraždě, vyšetřování Leo Ryana, vražda jeho a několika členů jeho doprovodu, kolektivní sebevražda Svatyně lidu